

Museaal verwervingsbeleid in het buitenland

Een verkenning

Het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

1 december 2017

Samenvatting.....	3
Inleiding.....	3
Werkwijze.....	3
Het huidige Nederlandse verwervingsbeleid	4
Uitkomsten en vergelijking.....	5
Doel	5
Financiering	8
Organisatie	10
Tot slot.....	11

Samenvatting

Deze verkenning onderzoekt het museaal verwervingsbeleid van verschillende landen in Europa. Aan de hand van verschillende casussen wordt een illustratief beeld te schetsen van de verschillende nationale praktijken.

In een aantal Europese landen krijgt een beperkte groep culturele instellingen een algemene bijdrage van de Rijksoverheid. Het is aan de instelling zelf om te bepalen hoeveel er wordt besteed aan de verwerving van nieuwe werken. De instelling draagt zelf de verantwoordelijkheid voor het verzamelen van de benodigde financiering voor nieuwe werken. Om dit mogelijk te maken, is het doorgaans noodzakelijk voor instellingen om private middelen aan te trekken. Deze manier van financieren wordt door veel landen aantrekkelijk gemaakt door fiscale voordelen toe te kennen bij private donaties/bijdragen, zoals via fiscale regelingen voor successierechten en giften.

In een aantal landen verwerft de staat zelf werken die van belang worden geacht voor het nationaal erfgoed. In de meeste gevallen blijft het bij een beperkt aantal werken dat op deze wijze wordt aangeschaft.

Inleiding

Naar aanleiding van de behandeling in de Eerste Kamer van de incidentele suppletoire begroting ten behoeve van de verwerving van twee portretten van de hand van Rembrandt, ook wel bekend als de portretten van Marten & Oopjen, heeft minister Bussemaker van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap op 24 oktober 2016 aan de Eerste Kamer der Staten-Generaal toegezegd een verkenning uit te voeren inzake verwervingsbeleid in het buitenland.¹ Deze toezegging vormt de aanleiding van deze rapportage.

Werkwijze

Om een beeld te krijgen van het verwervingsbeleid in verschillende landen is een vragenlijst opgesteld die door het Ministerie van Buitenlandse Zaken is uitgezet bij verschillende buitenlandse posten en organisaties. De vragenlijst is in het Duits, Engels en in het Frans vertaald en verstuurd. Op basis van de ontvangen antwoorden is dit rapport opgesteld. De vragen waren:

Doel

1. Hoe is in uw land het verwervingsbeleid van kunst en cultuurgoederen geregeld? Doet de nationale overheid dit of is dit op een ander overheidsniveau geregeld?
2. Heeft uw land schenkingsbeleid? Aankoopbeleid? Andere vormen van verwervingsbeleid? Zo ja, leg uit. Zijn er onlangs significante wijzigingen in het verwervingsbeleid geweest?
3. Wat is het doel/uitgangspunt van het verwervingsbeleid in uw land?
4. Verwerft u bijvoorbeeld alleen om te voorkomen dat essentiële onderdelen van uw nationale erfgoed het land verlaat? Of verwerft u ook werken (uit het buitenland) om nationale collecties te versterken? Zijn er andere redenen voor uw aankoopbeleid?

¹ Brief van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan de Eerste Kamer der Staten-Generaal d.d. 24 oktober 2016, Eerste Kamer, vergaderjaar 2016–2017, 34 285, H

Financiering

5. Activeert u daarbij ook privaat geld? Zo ja, hoe? Zo nee, waarom niet?
6. Hoe maakt u middelen vrij om het aankoopbeleid van uw overheid mogelijk te maken?
7. Hoeveel middelen maakt u vrij?

Organisatie

8. Hoeveel aankopen heeft u de afgelopen periode (van ca. 5 jaar) gedaan?
9. Wie wordt bij verwerving doorgaans eigenaar van de werken? Hoe is dit fiscaal geregeld?
10. Worden verwervingen ook met meerdere partijen gedaan? Bijvoorbeeld meerdere private en/of publieke partijen die schenken aan de staat of het museum?

Het huidige Nederlandse verwervingsbeleid

Het Nederlandse verwervingsbeleid kan als volgt puntsgewijs worden beschreven:

1. Door rechtstreekse aankoop van particulier of veiling:
Aankoopsubsidies (rijksgeld via Mondriaan Fonds) ondersteunen de aankoop door musea in Nederland. De gekochte voorwerpen worden in beginsel eigendom van de aankoper-rechtspersoon.
2. Door legaat/schenking:
Met behulp van fiscaal gunstige maatregelen worden particulieren en bedrijven gestimuleerd om te schenken aan een museum, dat de status heeft van algemeen nut beogende instelling (ANBI). Het kan gaan om schenken in natura (cultuurgoederen) of in geld.
3. Successierechten:
De successiewetgeving stimuleert erven om verschuldigde successierechten met cultuurgoederen te voldoen: de waarde van het cultuurgoed wordt geacht 20% hoger te zijn. Het cultuurgoed wordt eigendom van de Staat die het in bruikleen geeft aan het daarvoor het meest in aanmerking komende museum.
4. Door bescherming onder Erfgoedwet:
Cultuurgoederen in particulier bezit die onmisbaar zijn voor Nederland worden beschermd onder de Erfgoedwet. Dit betekent dat het verboden is ze buiten Nederland te brengen, in het bijzonder om ze (blijvend) te exporteren. Om dit verbod in het uiterste geval te kunnen handhaven, kan de Staat op grond van de Erfgoedwet tot aankoop van het werk overgaan (met middelen uit het museaal aankoopfonds, een begrotingsfonds dat hiervoor in het leven is geroepen). De Staat wordt eigenaar en leent het werk uit aan het daarvoor meest in aanmerking komend museum.
Mede door het feit dat de omvang van het fonds waarmee de Staat zijn aankopen dient te verrichten, beperkt is, biedt de Erfgoedwet het particulier initiatief ruimte om bij te dragen aan het behoud van belangrijk cultuurbezit voor Nederland. Een dergelijke bijdrage is niet uitzonderlijk; het komt voor dat in geval van dreigende uitvoer, werken door particulieren worden aangekocht. Nog vaker komt het voor dat particulieren een belangrijke financiële bijdrage leveren voor de aankoop van een cultuurgoed door de Staat. Dit gebeurt bijvoorbeeld door particuliere fondsen. Dat is een belangrijke ontwikkeling die blijvend moet worden ondersteund en die getuigt van een waardevolle maatschappelijke betrokkenheid met en verantwoordelijkheid voor het cultureel erfgoed in Nederland. In uitzonderlijke gevallen van grote aankopen uit het buitenland, kan de Staat besluiten bij te dragen (naast particuliere fondsen en het publieke Mondriaan Fonds) aan een aankoop (museaal aankoopfonds). De verwervende rechtspersoon wordt eigenaar.

Uitkomsten en vergelijking

Doel

Het verwervingsbeleid van de verschillende Europese landen dat in dit rapport aan bod komt, is niet eenduidig. Sommige overheden nemen een grote eigen rol in als het gaat om het verwerven van erfgoed, terwijl anderen het initiatief meer overlaten aan de culturele instellingen zelf. Combinaties hiervan komen ook voor. In sommige landen is verwervingsbeleid opgesplitst over verschillende overheidslagen: zowel de federale als de daaronder geplaatste overheden hebben verantwoordelijkheden op dit gebied. België en Duitsland zijn hiervan voorbeelden. De hierop volgende vijf casussen illustreren de verschillen in de soorten verwervingsbeleid in Europa.

Voorbeeld 1: geheel eigen verantwoordelijkheid en nadruk op fiscale stimulans (Verenigd Koninkrijk)

Er zijn landen waar de culturele instelling zelf een grote eigen verantwoordelijkheid heeft als het gaat om het verwerven van nieuwe werken. Een voorbeeld is het Verenigd Koninkrijk. Daar krijgen veel musea subsidie van de overheid, maar geen aanvullende geormerkte subsidie voor verwerving van nieuwe werken. De basis van het verwervingsbeleid in het Verenigd Koninkrijk wordt gevormd door twee regelingen: 1) *the Acceptance in Lieu Scheme* en 2) *the Cultural Gifts Scheme*. Deze twee (vooral fiscale) regelingen worden gezien als een belangrijk mechanisme voor de overheid om belanghebbende kunstwerken en culturele objecten voor het publieke belang te verwerven.

Door middel van *the Acceptance in Lieu Scheme* kunnen particulieren die een erfenis hebben ontvangen en dus erfbelasting verschuldigd zijn aan de overheid, onderdelen van die erfenis inzetten om die belasting te voldoen. Het moet daarbij wel gaan om objecten die door een speciaal panel van experts zijn beoordeeld op cultureel en historisch belang. Het object wordt vervolgens door de minister aan een publiek museum, archief of bibliotheek toegewezen. De schenker mag daarbij een voorkeur uitspreken.

The Cultural Gifts Scheme voorziet in de donatie door private partijen (zowel personen als bedrijven) van objecten die van cultureel en historisch belang worden geacht in ruil voor belastingvoordelen. Deze objecten kunnen kunstwerken zijn, maar ook erfgoedobjecten, manuscripten en archieven. Er is een panel van experts dat bepaalt of en hoe de aangeboden objecten worden geaccepteerd. Voor individuen kan 30% van de waarde van het object worden ingezet (over een periode van 5 jaar), bij bedrijven 20%. De staat bepaalt vervolgens ook waar de objecten terecht komen, waarbij publieke toegankelijkheid een grote rol speelt. The Arts Council voert de regelingen uit.

Voorbeeld 2: eigen verantwoordelijkheid met staatsfinanciering voor uitzonderingen (Vlaanderen)

Enigszins vergelijkbaar is de situatie in Vlaanderen (België). In Vlaanderen is het verwervingsbeleid de individuele verantwoordelijkheid van de musea/erfgoedinstellingen en hun 'inrichtende machten'. Musea en (erfgoed)instellingen zijn autonoom in de beslissing om aankopen te doen van kunst en cultuurgoederen – vanuit hun collectiebeleid. De middelen die zij daarvoor gebruiken, zijn donaties die zij van hun bestuur of steunstichting hebben verkregen.

Anders dan het Verenigd Koninkrijk, kiest de Vlaamse overheid er wel voor om zelf direct te investeren in stukken die van 'bijzonder belang' geacht worden voor het 'nationaal erfgoed' in het kader van het topstukkenbeleid (decreet van 24 januari 2003 houdende bescherming van het

roerend cultureel erfgoed van uitzonderlijk belang). De Vlaamse overheid koopt stukken aan die van een bijzonder belang geacht worden voor het 'nationaal erfgoed'. Dit decreet regelt de bescherming van roerend cultureel erfgoed dat voor de Vlaamse Gemeenschap in Vlaanderen bewaard moet blijven, omwille van zijn bijzondere archeologische, historische, cultuurhistorische, artistieke of wetenschappelijke betekenis.

Voor het buiten Vlaanderen brengen van topstukken (die voldoen aan de criteria 'zeldzaam en onmisbaar') is een voorafgaande toestemming vereist. De weigering van de gevraagde toestemming om het werk Vlaanderen te laten verlaten, verplicht de Vlaamse overheid om het topstuk aan te kopen tegen de internationale marktwaarde.

Daarnaast bestaat de mogelijkheid voor erkende Vlaamse musea om aan de Vlaamse overheid te vragen om collectiestukken die zij beschouwen als 'sleutelwerken' voor hun collectie, maar die financieel buiten hun aankoopbereik vallen, aan te kopen en daarna in langdurige bewaring aan het museum te geven.

Bovendien voert de Vlaamse overheid (sinds 2016) een aankoopbeleid voor hedendaagse beeldende kunst – Collectie Vlaamse Gemeenschap. Deze stukken worden in langdurige bewaring gegeven aan musea en andere publieke instellingen.

Naast bovenvermeld aankoopbeleid, bestaat in Vlaanderen ook –vergelijkbaar aan het Verenigd Koninkrijk- de mogelijkheid om de successierechten te betalen door inbetalinggeving van kunstwerken. De praktijk leert echter dat deze vorm van betaling van erfenisrechten niet vaak voorkomt in Vlaanderen. Het belangrijkste voorbeeld van een dergelijke inbetalinggeving (deels ook schenking) is de 'collectie precolumbiaanse kunst 'Dr. Paul en Dora Janssen-Arts (in bewaring gegeven in de collectie van het MAS, Antwerpen).

In het kader van het topstukkendecreet is er de mogelijkheid om ook private middelen in te zetten voor verwervingsbeleid. Tot op heden werd deze mogelijkheid echter nog niet toegepast. Er loopt een onderzoek naar de mogelijkheid om dit in de toekomst wel te doen om zo de actieradius van het 'Topstukkenfonds' (subsidiëring van aankoop en restauratie van topstukken) te vergroten.

Voorbeeld 3: Federaal aankoopbeleid met oog op samenwerking

Hoewel in Duitsland cultuurbeleid in eerste plaats een zaak is voor de deelstaten en gemeenten, is er anders dan in België, toch een grote rol weggelegd voor de federale staat als het gaat om het behoud van cultureel erfgoed. Deze stimuleert daarbij expliciet de samenwerking met andere partners.

Deelstaten en lokale overheden subsidiëren hoofdzakelijk de aankoop van cultuurgoederen door musea, bibliotheken en archieven. De federale staat financiert een specifiek deel van de aankoop van cultuurgoederen:

- Aankoop voor representatiedoeleinden in eigen kantoren en panden (dus niet of nauwelijks openbaar voor publiek)
- Bevordering van aankopen van nationaal waardevolle culturele goederen
- Aankoop voor de federale kunstcollectie (die dan ook weer kan worden tentoongesteld bij openbare instellingen, maar ook in bruikleen kan worden gegeven aan musea).

De tweede en derde variant zijn daarbij het meest interessant in de context van deze verkenning. Bij de tweede variant gaat het om een federale steun voor de aanschaf van een object dat waardevol wordt geacht voor het nationale cultureel erfgoed. Opvallend bij deze vorm van financieren, is dat de staat nooit het merendeel van de aankoopssom op tafel legt. Het is altijd slechts een deel. De staat stimuleert actief dat andere partijen ook een aandeel leveren. Het gaat bij deze variant van aanschaffen altijd om een samenwerking tussen private en/of publieke partijen. De instelling is altijd de koper van het object.

De derde variant betreft het aankopen van objecten voor de Federale Kunstcollectie. Over aankopen voor de Federale Kunstcollectie wordt beslist door een onafhankelijke commissie van experts. De vrijwillige leden worden om de vijf jaar door de minister benoemd. Aankoop door de leden geschiedt op de drie internationaal belangrijke kunstmarkten in Bazel, Berlijn en Keulen. Aan de Federale Kunstcollectie ligt geen "nationaal collectieplan" ten grondslag. Zij vertegenwoordigt eerder de vrij uiteenlopende opvattingen en verzamelstrategieën van de veranderende koopcommissies. Daarom moeten "gaten" in de collectie worden aanvaard. Voor dit beleidsonderdeel is slechts een beperkt budget beschikbaar.

Voorbeeld 4: staatssteun voor een beperkt aantal instellingen (Denemarken)

Verwervingsbeleid is een van de vijf pijlers van de Deense Museumwet. Het beleid wordt uitgevoerd door de staats- en staatsgoedgekeurde musea. Dit gebeurt op nationaal en lokaal niveau, afhankelijk van de gebiedsregio. De staatsmusea hebben de verantwoordelijkheid om representatieve collecties op te zetten en te onderhouden, in aanvulling op de overige staatsgoedgekeurde musea.

Het doel van het verwervingsbeleid is het culturele erfgoed voor de toekomst te behouden, niet slechts om te garanderen dat essentiële elementen in het land blijven. Ook worden culturele objecten vanuit het buitenland verworven om de nationale collecties aan te vullen.

In middelen voor verwervingsbeleid van de musea wordt voorzien door staatssubsidie en door geormerkte subsidies die worden verdeeld door het Agentschap voor Cultuur en Paleizen. Daarnaast wordt door middel van fiscale maatregelen gestimuleerd dat private partijen investeren in het verwervingsbeleid van musea. Een privémuseum komt niet in aanmerking voor staatssubsidie. Er worden zelden nieuwe musea toegelaten tot het Deense subsidiesysteem.

De musea bepalen zelf de hoogte van de middelen die ze inzetten voor verwervingsbeleid.

Voorbeeld 5: de actieve staat als verwervende partij (Italië)

Het *Ministero dei Beni e delle Attività Culturali e del Turismo* (Italiaanse Ministerie van Cultuur en Toerisme, hierna Mibact) kan zelf een grote rol innemen als gaat om het verwerven van objecten. Het Mibact houdt zich namelijk bezig met het verwerven van roerende en onroerende goederen van culturele betekenis. Het doel is het openbaar cultureel erfgoed te laten toenemen (conform de wet), zodat er meer erfgoed publiek toegankelijk wordt.

In de wet is geregeld dat de staat een recht heeft op voorkoop (ofwel: eerste kooprecht) op

cultuurgoederen.² Daarnaast heeft de staat het recht een object aan te kopen in het geval (of gevaar) van export van het voorwerp.³

Het is bovendien mogelijk dat private partijen goederen van cultureel belang aan de staat kunnen afstaan via de belastingaangifte.⁴ Ook kunnen private partijen een aanbod doen aan de staat om objecten te verwerven. De staat kan dan besluiten tot aanschaf van het object.

Bij de vergelijking van het verwervingsbeleid in de verschillende landen vallen de volgende aspecten op ten aanzien van de financiering en de organisatie ervan.

Financiering

Verschillen in financiering door overheid

De politieke visie van de overheid op het verwervingsbeleid is uiteraard bepalend voor de wijze waarop de overheid de culturele instellingen hiertoe financiert. In het Verenigd Koninkrijk wordt bijvoorbeeld geen geld vrijgemaakt specifiek voor aankoopbeleid. Algemene ondersteuning aan musea wordt van staatswege wel geleverd door Arts Council England, die met een vierjaarlijkse subsidiecycle middelen beschikbaar stelt voor 21 Major Partner Museum netwerken in Engeland. Per jaar gaat er ongeveer £22,5 miljoen (bijna € 25,5 miljoen) naar deze Major Partner Museums. De musea ontvangen naast subsidies van nationale en lokale overheden ook middelen uit loterijwinsten. The Heritage Lottery Fund (overheidsinstelling) besteedt ongeveer een derde van zijn inkomsten aan projectsubsidies voor musea en galeries.

Ook in Denemarken krijgen musea alleen een algemeen bedrag en geen specifieke bijdrage voor het verwervingsbeleid. De hoogte van de jaarlijkse staatsubsidies voor de 'staatsgoedgekeurde musea' bedraagt circa 400 miljoen Deense kronen (ongeveer € 53 miljoen), de subsidies voor de 'staatsmusea' zijn ook ca. € 52 miljoen. Met deze middelen moet dus ook het verwervingsbeleid worden gevoerd.

In Vlaanderen verkrijgen de musea die verbonden zijn aan de overheid ook via de overheden een algemene bijdrage. In Vlaanderen zijn er echter regelingen om direct financiering voor verwerving te krijgen: het eerder genoemde Topstukkendecreet en het aankoopbeleid beeldende kunst. Er wordt jaarlijks een dotatie van € 0,55 miljoen toegekend aan het Topstukkenfonds voor aankopen topstukken en 'sleutelwerken'. Niet benutte middelen zijn overdraagbaar naar de volgende begrotingsjaren. Benutting van de overgedragen middelen kan evenwel enkel mits toelating daartoe vanwege de Vlaamse Regering (op voorstel van de Vlaamse minister voor Cultuur). En voor de aankoop van hedendaagse kunst wordt jaarlijks een budget (minimaal € 0,1 miljoen) gereserveerd binnen de middelen voor de uitvoering van het kunstenbeleid van de Vlaamse overheid. Dit was in 2016 € 0,1 miljoen en in 2017 verhoogd tot € 0,25 miljoen.

In Duitsland worden federale fondsen voor het federale aankoopbeleid vastgelegd in de jaarlijkse begroting. In Duitsland heeft in 2017 het cultuurministerie ongeveer € 2,1 miljoen beschikbaar

² D.lgs 42/2004 "Codice dei beni Culturali e del Paesaggio", artikelen 60 e.v.

³ D.lgs 42/2004 "Codice dei beni Culturali e del Paesaggio", art. 70

⁴ D.P.R. 26 oktober 1972, n. 637 "Disciplina sulle successioni de donazioni" en in het bijzonder art 42-bis "betaling van belasting door het afstaan van culturele goederen; wet van 2 augustus 1982, n 512 "regime fiscale dei beni di rilevante interesse culturale" en in het bijzonder art. 6; D.lgs 31 oktober 1990, n. 346 "Approvazione del testo unico delle disposizioni concernenti l'imposta sulle successioni e donazioni" en in het bijzonder art. 39; D.P.R. 29 september 1972, n. 602 art. 28-bis recante pagamento delle imposte dirette mediante cessione dei beni culturali

gesteld om de aankoop van nationaal waardevolle culturele goederen mee mede te financieren. Het eerste wetsvoorstel voor de begroting van 2018 voorziet in het verhogen van dit budget tot € 10 miljoen. Voor aankoop vanuit de Federale Kunstcollectie heeft de onafhankelijke commissie van deskundigen, die op vrijwillige basis werkt, momenteel bijna € 0,5 miljoen beschikbaar per jaar. Op de niveaus van de deelstaten (länder) en de gemeenten vindt op een soortgelijke wijze financiering plaats.

De verwervingsactiviteiten in Italië worden grotendeels direct gerealiseerd met publieke fondsen, die jaarlijks ter beschikking gesteld worden aan de verschillende directies van het Mibact. In de begroting van het lopende jaar heeft het DG voor Archeologie, Kunsten en Landschap voor circa € 2,8 miljoen aan middelen ontvangen; daarnaast zijn er de directe financiële interventies door autonome instellingen van het Mibact (Musea, Soprintendenze Speciali), in bijzondere gevallen op voorstel van de Soprintendenze - bij grote projecten die met Europees geld gefinancierd worden (POR). In de afgelopen vijf jaar zijn circa tien werken aangeschaft door de Italiaanse overheid.

Aantrekken privaat geld

Een voorbeeld van een land waar veel privaat geld wordt aangetrokken voor de verwerving van objecten is het Verenigd Koninkrijk. Het *DCMS Wolfson Museums and Galleries Improvement Fund* is bijvoorbeeld een gezamenlijk initiatief van het Ministerie van Cultuur, Media en Sport en *The Wolfson Foundation* (private stichting), die beoogt de kwaliteit van tentoonstellingsruimtes en – materialen collectie-interpretatie en de toegang voor minder validen te verbeteren. Dit gebeurt door subsidies beschikbaar te stellen tot maximaal £ 0,3 miljoen (ongeveer € 0,34 miljoen) per keer. Daarnaast kent men in het Verenigd Koninkrijk uitgebreide fiscale voordelen als stimulansen voor aankoop vanuit de private sector. Zie de eerder besproken 1) *the Acceptance in Lieu Scheme* en 2) *the Cultural Gifts Scheme*.

Veel landen kennen regelingen waarbij men fiscaal voordeel verkrijgt als men kunst inkoop voor het publieke belang, niet altijd met evenveel succes. Zo kent men als voorbeeld in Vlaanderen fiscale constructies, vooral ten aanzien van successierechten, maar deze worden in de praktijk niet gebruikt.

Duitsland valt op omdat zij weliswaar publiek geld inzetten om cultureel waardevolle objecten aan te schaffen, maar daarbij altijd actief de samenwerking opzoeken met andere publieke en/of private partijen. Het is nooit de federale overheid alleen die de aankoop doet.

Vlaanderen heeft een voorbeeld van een museum dat rechtstreeks onderdeel is van de overheid en nu verzelfstandigd wordt om meer op afstand te komen van de overheid. Het betreft het Koninklijk Museum voor de Schone Kunsten Antwerpen (KMSKA) dat in het najaar van 2019 zal privatiseren. Het zijn van een overheidsinstelling remt wel eens de ontwikkeling van het museum af. Zo werd het KMSKA mee getroffen in de lineaire besparingen van de Vlaamse overheid. Na de verzelfstandiging moet het KMSKA het vlaggenschip van het museumlandschap en het Vlaamse cultuurlandschap worden. Het is de bedoeling dat het museum na de heropening jaarlijks 300.000 bezoekers verwelkomt, een verdubbeling. De tentoonstellingsruimte breidt uit met ongeveer 40%, wat de kosten doet stijgen. Het verzelfstandigde KMSKA zal wel een overheidssubsidie krijgen, maar moet ook op zoek gaan naar andere financieringsvormen, zoals wetenschappelijke fondsen, schenkingen en sponsoring.⁵ Vlaanderen heeft ook een groot privaat fonds. De Koning Boudewijnstichting treedt

⁵ http://www.gva.be/cnt/dmf20170522_02894201/kmska-wordt-zelfstandig-museum

geregeld op om belangrijke cultuurobjecten aan te schaffen in binnen- en buitenland, die vervolgens in bruikleen worden gegeven aan musea en culturele instellingen. Ze hebben hiervoor het Erfgoedfonds om voornamelijk cultuurobjecten te verwerven. Dankzij het fonds worden ca. 8000 kunstwerken/cultuurobjecten openbaar tentoongesteld.

Organisatie

Aantal aankopen

In Vlaanderen werden tijdens de periode 2011- 2017 twee 'topstukken' en vier 'sleutelwerken' aangekocht. In het kader van de (in 2016 heropgestarte) aankoopregeling hedendaagse beeldende kunst werden in 2016 vijf werken aangekocht. In Italië werden circa tien werken aangekocht direct door de staat. In de periode 2015-2016 werden in het Verenigd Koninkrijk via de fiscale regeling '*The Cultural Gifts Scheme*' 36 werken verworven.

In Duitsland werden tussen 2012 en 2016 in totaal 25 aankopen van nationaal waardevolle objecten gemeld. In 2017 nam de federale overheid al deel aan 9 aankopen. Voor de federale kunstcollectie werden in vijf jaar tijd 160 werken aangekocht voor een waarde van ongeveer € 1,65 miljoen.

Eigenaren van werken

De manier waarop het wervingsbeleid gefinancierd wordt is bepalend voor de vraag wie uiteindelijk de eigenaar wordt. Als er geen specifieke subsidie is voor het verwervingsbeleid en het museum zelf de verwerving bekostigt, is niet de staat maar het museum vaak de eigenaar. In Denemarken bijvoorbeeld wordt er geen speciale subsidie verleend voor het verwerven van werken en krijgen instellingen één budget toegerekend voor alle taken. De instelling wordt eigenaar van het aangekochte werk. Ook in Duitsland verkrijgt de aankopende instelling het eigendom, ook als de federale overheid een bijdrage heeft gedaan.

In landen waar de staat zelf verwervingen direct financiert, zoals in Italië, wordt de staat eigenaar van het werk. Ook in Vlaanderen worden de eerdergenoemde Topstukken, die direct aangekocht zijn door de staat, eigendom van de Vlaamse overheid en in bruikleen gegeven.

Samenwerking tussen private en publieke partijen

In Vlaanderen vinden verwervingen zelden plaats in een samenwerking tussen de overheid en private partijen. In het jaar 2011 werd wel een werk van Daniël Buren aangekocht dat voor 50% eigendom is van de stad Gent en voor 50 % eigendom van de Vlaamse overheid. In andere Europese landen gebeurt het wel, maar is er meestal geen structurele samenwerking. In het Verenigd Koninkrijk daarentegen lijkt een samenwerking tussen private en publieke partijen meer geïnstitutionaliseerd, zie onder het kopje 'aantrekken privaat geld' het voorbeeld van de *DCMS Wolfson Museums and Galleries Improvement Fund*.

Tot slot

Deze verkenning laat zien dat het belang van het verwerven van cultuurgoederen breed onderschreven wordt in de verschillende landen. Wel zijn er per land verschillen in de wijze waarop hieraan invulling wordt gegeven. In het Verenigd Koninkrijk laat de overheid het aan de instellingen over om invulling te geven aan het verwervingsbeleid, terwijl in Italië de overheid juist het heft in eigen hand kan nemen en er een geheel eigen aankoopbeleid op nahoudt. Denemarken, Vlaanderen en Duitsland zijn tussenvormen. In het geval van Denemarken valt het op dat aan een beperkt aantal musea wordt overgelaten om keuzes te maken, maar dat deze groep musea wel een duidelijke wettelijke opdracht heeft. Bij de Vlaamse casus zien we dat de overheid het aan de instellingen zelf laat, met als uitzondering bepaald specifiek erfgoed. In Duitsland zien wij dat de staat actief de samenwerking met andere partijen opzoekt bij de financiering van objecten op nationaal niveau.

Ook het Nederlandse verwervingsbeleid is een mengvorm tussen enerzijds rijksgefinancierde aankoopinstrumenten (Aankoopfonds Mondriaan Fonds en het Museaal Aankoopfonds), en anderzijds private initiatieven of steunacties van private fondsen of particulieren, al dan niet gestimuleerd door fiscaal gunstige maatregelen bij schenkingen of legaten en successiewetgeving.

Het verwervingsbeleid zoals dat in verschillende landen is geschetst, is relevant en interessant voor de verdere uitwerking van het verwervingsbeleid in de Nederlandse situatie. Dit geldt allereerst voor het algemene doel van het verwervingsbeleid: bijzondere culturele objecten toevoegen aan de publieke collecties toegankelijk voor een groot publiek. Daarvoor is bovendien de gezamenlijke inzet van belang door overheid, musea, particulieren en sponsors. De aankoop van de twee portretten van Rembrandt bewijst dat ook internationale samenwerking tussen staten succesvol kan zijn. Hiermee worden deze uitzonderlijke objecten voortaan toegankelijk voor een internationaal publiek, nu en in de toekomst.